

Sygn. akt III CSK 27/16

POSTANOWIENIE

Dnia 24 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Gudowski (przewodniczący)

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Bogumiła Ustjanicz

w sprawie z wniosku Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w S.

przy uczestnictwie A.G.

o umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym bez zgody osoby umieszczanej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 24 listopada 2016 r.,

skargi kasacyjnej uczestniczki

od postanowienia Sądu Okręgowego w K.

z dnia 9 lipca 2015 r., sygn. akt XI 1Ca .../15,

oddala skargę kasacyjną;

**przyznaje adwokatowi W. K. od Skarbu Państwa - Sądu
Okręgowego w K. kwotę 120 (sto dwadzieścia) zł podwyższoną o
stawkę podatku od towarów i usług tytułem kosztów
nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej uczestniczce z urzędu
w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 11 lutego 2015 r. Sąd Rejonowy w S. w sprawie z wniosku Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w S. zezwolił na umieszczenie A.G. w szpitalu psychiatrycznym bez jej zgody.

Postanowienie zapadło w następującym stanie faktycznym.

Uczestniczka liczy 63 lata, mieszka samotnie i utrzymuje się z emerytury oraz korzysta z pomocy innych osób. Jest po rozwodzie z mężem alkoholikiem, ma trzech dorosłych synów. Uczestniczka przejawia urojenia prześladowcze i wielkościowe. Fizyczne objawy związane z chorobami, na które cierpi utożsamia z krzywdą, którą robią jej osoby z najbliższego otoczenia. Nie stosuje środków farmakologicznych, twierdzi, że jest w stanie wyleczyć się ziołami, które zbiera i spożywa. Mieszka w złych warunkach, jak sama podaje w wilgoci i stęchliźnie, nie ogrzewa mieszkania, gdyż twierdzi, że są problemy z kominem. Gdy brakuje jej środków finansowych nie spożywa posiłków. Z powodu złych warunków mieszkaniowych przez dłuższy czas przebywała w ośrodku dla bezdomnych. Uczestniczka była wielokrotnie hospitalizowana w szpitalach psychiatrycznych. Jej przyjęcie na oddział ratunkowy związane było z podejrzeniami występowania chorób somatycznych (padaczka, cukrzyca, nadciśnienie tętnicze). U uczestniczki stwierdzono chorobę psychiczną w rozumieniu psychozy pod postacią zaburzeń urojeniowych oraz zespół psychoorganiczny, stan po przebytych zapaleniu opon mózgowo-rdzeniowych. Początkowo uczestniczka była leczona psychiatrycznie z rozpoznaniem zaburzeń nerwicowych z czasem choroba pogłębiła się i od kilku lat zaburzenia mają nasilenie w wymiarze psychotycznym. Uczestniczka doznaje objawów omamowych, które interpretuje urojeniowo. Występujące u niej zaburzenia mają przełożenie na podstawowe funkcjonowanie środowiskowe. Uczestniczka jest przekonana o zagrożeniu płynącym z otoczenia, zdarza się że dopuszcza zachowań agresywnych, a sugestie pomocy z zewnątrz odbiera jako jej zagrażające. Utrzymywanie się tych objawów i niepodjęcie leczenia skutkuje pogorszeniem stanu zdrowia uczestniczki, pogłębia dysfunkcje i może

spowodować realizację planów samobójczych, które spontanicznie deklarowała. W konsekwencji uczestniczka nie jest zdolna do samodzielnej egzystencji, zaspakajania podstawowych potrzeb życiowych. Uczestniczka prezentuje bezkrytyczny stosunek do choroby, którą neguje. Z powodu choroby psychicznej uczestniczka zagraża własnemu zdrowiu i życiu, gdyż odmawia odpowiedniego leczenia schorzeń somatycznych, nie jest też w stanie zapewnić sobie poprawnych warunków bytowych. Pogłębiające się zaburzenia psychiczne mogą w przyszłości spowodować agresywne zachowanie uczestniczki wobec innych osób, a dotychczasowy tryb życia może doprowadzić do degradacji jej zdrowia. Uzasadnione jest przewidywanie, że leczenie w szpitalu psychiatrycznym przyniesie poprawę jej stanu zdrowia.

Ten stan rzeczy w ocenie Sądu Rejonowego uzasadnia umieszczenie uczestniczki w szpitalu psychiatrycznym bez jej zgody na podstawie art. 29 ust. 3 w zw. z art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn. Dz.U. 2011, Nr 231, poz. 1375 - dalej jako u.o.z.p.).

Postanowieniem z dnia 9 lipca 2015 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił apelację uczestniczki, w której kwestionowała ona ustalenie jakoby cierpiała na chorobę psychiczną zagrażającą jej zdrowiu, życiu i otoczeniu, podczas gdy jest osobą samodzielną i radzącą sobie w życiu oraz wносиła o ponowną analizę sprawy.

Zarzutów tych Sąd Okręgowy nie podzielił. Oceniał, że ustalenia faktyczne stanowiące podstawę postanowienia Sądu Rejonowego mają uzasadnienie w zgromadzonym materiale dowodowym, a ich ocena prawna nie budzi zastrzeżeń. Z opinii dwóch niezależnych biegłych z zakresu psychiatrii, z których drugi powołany został na wniosek pełnomocnika uczestniczki w związku z jej zastrzeżeniami do wcześniejszej opinii, wynika jednoznacznie, że uczestniczka cierpi na chorobę psychiczną w rozumieniu psychozy w postaci organicznych zaburzeń urojeniowych oraz zespołu psychoorganicznego. W ustalonych okolicznościach spełnione zostały przesłanki przyjęcia do szpitala psychiatrycznego w warunkach określonych w art. 29 ust. 1 u.o.z.p. Przymusowe leczenie uczestniczki jest nieodzowne, gdyż pozostawienie jej bez oddziaływań leczniczych przyniesie dalsze pogorszenie jej stanu psychicznego oraz

funkcjonowania społecznego, a można przewidywać że w następstwie leczenia w szpitalu psychiatrycznym nastąpi poprawa stanu zdrowia uczestniczki. Orzeczenie Sądu Rejonowego jest zatem w pełni uzasadnione z punktu widzenia dobra i interesu uczestniczki.

W skardze kasacyjnej od postanowienia Sądu Okręgowego uczestniczka zarzuciła naruszenie:

1) art. 386 § 2 w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c., które usankcjonowało postępowanie pierwszoinstancyjne dotknięte nieważnością, z uwagi na pozbawienie uczestniczki możliwości obrony,

2) art. 118 § 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez nieustanowienie, w miejsce zwolnionego z funkcji pełnomocnika z urzędu, innego pełnomocnika, pomimo nie uchylenia postanowienia Sądu Rejonowego w W. z dnia 23 lipca 2014 r. o ustanowieniu dla uczestniczki pełnomocnika,

3) art. 5 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 i art. 48 u.o.z.p. przez nieudzielenie uczestniczce niezbędnych pouczeń o czynnościach procesowych i nieustanowienie dla uczestniczki pełnomocnika z urzędu, koniecznego ze względu na stan jej zdrowia i nieporadność w realizacji uprawnień procesowych.

Wnosiła o uchylenie postanowień Sądów obu instancji, zniesienie postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z dnia 23 lipca 2014 r. na podstawie art. 48 u.o.z.p. ustanowił dla uczestniczki pełnomocnika z urzędu, którym wyznaczona została adwokat A. B. W piśmie z dnia 28 listopada 2014 r. skierowanym do Sądu Rejonowego uczestniczka oświadczyła, że rezygnuje z pomocy adwokata A. B., gdyż jest w stanie samodzielnie poprowadzić swoją sprawę. Na rozprawie w dniu 1 grudnia 2014 r. uczestniczka podtrzymała to stanowisko, zaś pełnomocnik z urzędu wniosła o zwolnienie jej z funkcji ze względu na brak zaufania ze strony uczestniczki i brak współpracy.

Postanowieniem z dnia 1 grudnia 2014 r. Sąd Rejonowy zwolnił adwokata A. B. z funkcji pełnomocnika z urzędu wyznaczonego dla uczestniczki, z powodu braku zaufania ze strony uczestniczki. Po wniesieniu przez uczestniczkę osobiście sporządzonej apelacji od postanowienia Sądu Rejonowego i przedstawieniu akt sprawy Sądowi Okręgowemu zarządzonego został ich zwrot Sądowi pierwszej instancji celem wyjaśnienia powodu nie zwrócenia się przez ten Sąd o wyznaczenie innego pełnomocnika dla uczestniczki mimo, że nie zostało uchylone postanowienie o jego ustanowieniu z dnia 23 lipca 2014 r. Sąd Rejonowy uchylił to postanowienie - postanowieniem z dnia 27 kwietnia 2015 r., uzupełniającym postanowienie z dnia 1 grudnia 2014 r., wskazując w jego uzasadnieniu, że uczestniczka jest w stanie podjąć racjonalną obronę swoich praw. Na rozprawie apelacyjnej uczestniczka oświadczyła, że nie chce mieć żadnego pełnomocnika i wnosi o jego nieustanawianie.

Nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw wymaga stwierdzenia takiego naruszenia przepisów postępowania, którego skutkiem jest niemożność działania strony w postępowaniu lub jego znacznej części. Pozbawienie możliwości działania musi więc kształtować sytuację procesową strony.

Skarżąca wiąże zarzut nieważności postępowania z naruszeniem przez Sąd Rejonowy art. 118 § 3 k.p.c. oraz z naruszeniem przez oba Sądy orzekające art. 48 u.o.z.p. w zw. z art. 5 k.p.c. Naruszenie art. 386 § 2 k.p.c. wywodzi z niedostrzeżenia przez Sąd Okręgowy uchybień Sądu pierwszej instancji i nie uchylenia zaskarżonego apelacją postanowienia.

Wbrew stanowisku prezentowanemu w skardze kasacyjnej nie ma podstaw do przypisania Sądowi Rejonowemu naruszenia art. 118 § 3 k.p.c. w sytuacji, gdy w związku z wnioskiem ustanowionego dla uczestniczki adwokata z urzędu o zwolnienie go z wykonywania jej zastępstwa uczestniczka oświadczyła, że nie chce ustanowienia innego pełnomocnika, gdyż jest w stanie sama poprowadzić swoją sprawę. To oświadczenie uczestniczki, wyrażające jej wolę osobistego działania w postępowaniu wykluczało bowiem zamiar zmiany pełnomocnika z urzędu i zwalniało Sąd Rejonowy od obowiązku wystąpienia do

organu samorządu adwokatów lub radców prawnych o wyznaczenie nowego pełnomocnika. Nie doszło tym samym do naruszenia art. 118 § 3, ani też w sytuacji, gdy uczestniczka została pouczone o możliwości ubiegania się o ustanowienie kolejnego pełnomocnika z urzędu do naruszenia art. 5 k.p.c.

Rozważając kwestię ustanowienia dla uczestniczki pełnomocnika z urzędu na gruncie art. 48 u.o.z.p. wskazać trzeba na charakter tego przepisu jako szczególnego w stosunku do art. 117 k.p.c., który określa ogólną zasadę ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Zgodnie z art. 48 u.o.z.p. sąd może ustanowić dla osoby, której postępowanie dotyczy bezpośrednio adwokata z urzędu, nawet bez jej wniosku, jeżeli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata za potrzebny. W orzecznictwie trafnie przyjmuje się, że użyty w art. 48 u.o.z.p. zwrot „sąd może” powinien być rozumiany jako obowiązek sądu w sytuacji, gdy uczestnik postępowania ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest w stanie podjąć racjonalnej obrony swoich praw i w sposób właściwy korzystać z instytucji procesowych, mimo uzyskania od sądu stosownych pouczeń, czy wykorzystania przez sąd możliwości dopuszczenia dowodów z urzędu (zob. postanowienia SN: z dnia 28 listopada 2002 r., II CKN 399/01, z dnia 22 kwietnia 2010 r., V CSK 384/09, z dnia 16 lutego 2012 r., IV CZ 2/12 - wszystkie nie publikowane).

W uzasadnieniu zarzutów wniesionej skargi uczestniczka nie dowodzi jednak że, nie była zdolna do samodzielnej obrony swoich praw w z powodu stanu zdrowia psychicznego lecz wiąże doznane w niej utrudnienia ze znacznym stopniem skomplikowania sprawy.

Pozbawienie możliwości obrony swych praw w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. polega na pozbawieniu strony, wbrew jej woli możliwości podejmowania czynności procesowych zmierzających do uzyskania ochrony prawnej. Nie zachodzi nieważności postępowania, jeżeli strona podjęła czynności w postępowaniu, a doznawała jedynie utrudnień w obronie swych praw. Pozbawienie możliwości obrony należy oceniać z uwzględnieniem okoliczności rozpoznawanej sprawy.

Powinność sądu ustanowienia z urzędu pełnomocnika dla osoby chorej psychicznie zachodzi wówczas, gdy jego udział uzna za potrzebny. Nie można zakładać, że będzie to konieczne w każdej sprawie toczącej się z udziałem osoby chorej psychicznie na podstawie ustawy o ochronie zdrowia psychicznego. Nie zawsze bowiem uczestnik postępowania jest osobą nieporadną i niezdolną do podjęcia czynności procesowych dla swej obrony. Zaniechanie przez sąd ustanowienia pełnomocnika z urzędu dla uczestnika postępowania w sprawie o przyjęcie do szpitala psychiatrycznego bez jego zgody (art. 29 u.o.z.p.) nie skutkuje nieważnością postępowania na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 48 u.o.z.p., jeżeli uczestnik działał samodzielnie w postępowaniu podejmując odpowiednie czynności procesowe w celu obrony swych praw. Takie zaniechanie sądu, jeżeli było wynikiem uchybienia przez sąd przepisom postępowania, może być w konkretnych okolicznościach sprawy, zakwalifikowane jako istotne ich naruszenie, które mogło mieć wpływ na wynik sprawy.

W przytoczonych okolicznościach sprawy, sytuacja procesowa uczestniczki postępowania, która działając bez pomocy profesjonalnego pełnomocnika brała udział w postępowaniu, racjonalnie i skutecznie korzystała z możliwości podjęcia czynności procesowych, odpowiednich dla obrony swych praw, które z tego powodu nie doznały uszczerbku, w szczególności złożyła apelację i popierała ją przed Sądem Okręgowym, nie uzasadnia stwierdzenia nieważności postępowania przed Sądami orzekającymi na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 48 u.o.z.p. Bezzasadny okazał się w konsekwencji zarzut naruszenia art. 386 § 2 k.p.c.

Z tych względów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).

jw

kc